Bijlage 7a bij het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn

12 december 2017

BESTUURSOVEREENKOMST "AANVULLENDE AANPAK NITRAATUITSPOELING UIT AGRARISCHE BEDRIJFSVOERING IN SPECIFIEKE GRONDWATERBESCHERMINGSGEBIEDEN"

Partijen, te weten:

- de in het Interprovinciaal Overleg (verder te noemen: IPO) samenwerkende provincies, vertegenwoordigd door de waarnemend voorzitter, de heer J. Remkes, handelend op basis van volmacht van elk van de provincies,

- de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit mw. C. Schouten, handelend als bestuursorgaan en als vertegenwoordiger van de Staat der Nederlanden (verdere te noemen: LNV),

- de minister van Infrastructuur en Waterstaat mw. C. Van Nieuwenhuizen, handelend als bestuursorgaan en als vertegenwoordiger van de Staat der Nederlanden (verder te noemen: I&W),

- de in de Vereniging van Waterbedrijven in Nederland (verder te noemen: Vewin) samenwerkende waterbedrijven, vertegenwoordigd door Drs. G.J. van Nuland, vice-voorzitter van het Bestuur van Vewin,

- LTO Nederland, (verder te noemen: LTO) vertegenwoordigd door de voorzitter de heer M. Calon,

Overwegende:

- dat Nederland ter uitvoering van de Kaderrichtlijn Water[1] en de Europese Nitraatrichtlijn[2] maatregelen neemt om overschrijdingen van de nitraatnorm in grondwater terug te dringen en op te heffen en daarvoor het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn 2018-2021 (verder te noemen: 6e AP) in voorbereiding is; dit 6e AP moet in heel Nederland zorgen voor schoner grond- en oppervlaktewater voor zover een teveel aan stikstof en fosfaat afkomstig uit de landbouw die waterkwaliteit negatief beïnvloedt;
- dat in meerdere gebieden waar grondwater wordt gewonnen voor de productie van drinkwater, de Europese norm van 50 mg nitraat/l in het uitspoelingswater uit de wortelzone wordt overschreden of dreigt te worden overschreden en dat dit een bedreiging kan vormen voor de winning van water ter plaatse;
- dat uit inventarisaties van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (verder te noemen: RIVM) blijkt dat het gaat om 40 gebieden, verspreid over zeven provincies en onder beheer van vier waterbedrijven (namen en begrenzing van betreffende gebieden in bijlage 1 op kaart weergegeven)[3];
- dat het beleid als vastgelegd in de achtereenvolgende nitraatactieprogramma's - mede als gevolg van de bovengemiddelde kwetsbaarheid van de bodems in deze gebieden - niet garandeert dat deze norm ook gehaald wordt in elk afzonderlijk gebied waar grondwater wordt gewonnen voor de productie van drinkwater en dus aanvullende activiteiten nodig zijn;

[1] http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5c835afb-2ec6-4577-bdf8-756d3d694eeb.0005.02/DOC_1&format=PDF
[2] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A31991L0676
[3] http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2017/Maart/Effecten_van_het_landelijk_mestbeleid_op_de_grondwaterkwaliteit_in_grondwaterbeschermingsgebieden (RIVM-rapport 2016-0199)

- dat als uitvloeisel van de Beleidsnota drinkwater[4] provincies voor deze winningen gebiedsdossiers hebben opgesteld waarin voor de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a relevante informatie is opgenomen;
- dat ook in het kader van de Intentieverklaring Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater[5] aanvullende acties zijn afgesproken die direct of indirect raken aan het doel van deze bestuursovereenkomst[6]. Deze Delta-aanpak ziet er bestuurlijk op toe dat acties tijdig en volgens planning worden uitgevoerd;
- dat er in verschillende gebieden waar grondwater wordt gewonnen voor de productie van drinkwater goede ervaringen zijn opgedaan om met bovenwettelijk maatwerk het stikstofbodemoverschot en daarmee de nitraatuitspoeling op agrarische bedrijven te verminderen[7], waarbij agrariërs met een lager stikstofbodemoverschot vaak ook betere (financiële) bedrijfsresultaten blijken te boeken.

Onderschrijven als *doel* van deze Bestuursovereenkomst:

- dat binnen de looptijd van het 6e AP en onverminderd het daarin op te nemen generieke beleid overal in de in de overwegingen aangeduide 40 grondwaterbeschermingsgebieden afdoende maatregelen zijn genomen om zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk gedurende de looptijd van het 7e AP op gebiedsniveau blijvend aan het doel van de Nitraatrichtlijn te voldoen, voor zover het de Europese norm betreft van 50 mg nitraat/l in het uitspoelingswater uit de wortelzone;
- dat daartoe in ieder van deze gebieden (of als relevant in de directe omgeving daarvan) op een in de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a nader te bepalen voldoende groot gedeelte van het areaal door (agrarische[8]) grondgebruikers maatregelen worden genomen die de waterkwaliteit afdoende verbeteren én grondgebruikers kunnen helpen in hun streven naar een positief financieel bedrijfsresultaat,

en maken de volgende *afspraken*:

afspraak 1

a.

Zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk 1 juli 2018 sluiten de betrokken provincie, het betrokken waterbedrijf en de betrokken regionale landbouworganisatie (LTO-Noord, ZLTO of LLTB) en waar relevant betrokken waterschappen en gemeenten, bedrijven en terreinbeheerders, voor de in bijlage 1 genoemde gebieden regionale uitvoeringsovereenkomsten. Deze overeenkomsten kunnen betrekking hebben op één grondwaterbeschermingsgebied of op een cluster van gebieden, bijvoorbeeld alle gebieden binnen één provincie of alle gebieden binnen het werkgebied van één waterbedrijf. Mits passend binnen het doel van deze overeenkomst kan met regionale of stroomgebiedsafspraken in het kader van de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater invulling worden gegeven aan de hierna volgende afspraken 2 tot en met 6.

b.

De bij de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld onder letter a betrokken partijen kunnen gezamenlijk besluiten dat voor één of meerdere van de gebieden als genoemd in bijlage 1 - na analyse van de lokale situatie - geen aanvullende (bovenwettelijke) maatregelen nodig zijn om het doel van deze overeenkomst te behalen. Die gebieden maken vanaf dat moment geen deel meer uit van deze bestuursovereenkomst.

[4] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/04/25/beleidsnota-drinkwater-schoon-drinkwater-voor-nu-en-later

[5] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/11/07/intentieverklaring-delta-aanpak-waterkwaliteit-en-zoetwater-tussen-overheden-maatschappelijke-organisaties-en-kennisinstituten

[6] Actie MN2, MN14, MN17 en MN7, alsmede GB9, DW0, DW1, DW11 en DW12, zie bijlage 3

[7] waaronder de projecten Duurzaam Schoon Grondwater (Z-Limburg), Vruchtbare Kringloop Achterhoek en Liemers (Gelderland), Boeren voor Drinkwater (Overijssel) en Grondig boeren voor Water (Drenthe)

[8] Ofschoon niet alle 40 gebieden waar grondwater wordt gewonnen voor de productie van drinkwater in agrarisch gebied liggen, richt deze overeenkomst zich in eerste instantie op het terugdringen van agrarische nitraatuitspoeling. In de uitvoeringsovereenkomsten kunnen eventueel andere partijen (gemeente, industriële bedrijven, natuurbeschermingsorganisaties) worden betrokken, zie afspraak 1a.

c.
De bij de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld onder letter a betrokken partijen kunnen eveneens gezamenlijke besluiten dat de uitvoeringsovereenkomst ook betrekking zal hebben op één of meer grondwaterbeschermingsgebieden die niet in de in de overwegingen genoemde RIVM-inventarisatie zijn genoemd, onder de voorwaarde dat het totaal aantal gebieden waarop deze bestuursovereenkomst betrekking heeft niet toeneemt.

afspraak 2
In de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a stellen de daarin bedoelde partijen per gebied een analyse op, waarin vastgesteld wordt hoe hoog de concentratie nitraat in het uitspoelingswater uit de wortelzone nu is, waar de oorzaken liggen voor deze concentratie en hoe deze door het nemen van maatregelen door de relevante grondgebruikers zodanig verlaagd kan worden dat de in deze bestuursovereenkomst geformuleerde doelen worden gehaald. Partijen bouwen daarbij voort op de bestaande gebiedsdossiers en reeds uitgevoerde onderzoeken en beschikbare gegevens. Monitoring van de nitraatconcentraties vindt plaats volgens de methodiek van het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid (verder te noemen: LMM). Zij kunnen zich voor mogelijke maatregelen baseren op de in bijlage 2 omschreven -beproefde- maatregelen. Partijen kunnen besluiten tot een aanvullende integrale gebiedsbenadering waar ook verdergaande maatregelen als kavelruil, vermijden van kortdurende pacht, wijzigingen in de waterhuishouding, wijzigingen in bouwplannen, uitkoop of bestemmingswijziging deel van uit kunnen maken.

afspraak 3
Partijen als bedoeld in afspraak 1a werken de aanpak als omschreven in afspraak 2 uit in projectvorm, waarbij ze:
a.
zoveel mogelijk voortbouwen op lopende initiatieven in de regio en deze zo nodig uitbouwen;
b.
waar zinvol en mogelijk, maar zonder afbreuk te doen aan het doel van deze bestuursovereenkomst, tegelijkertijd ook bijdragen aan het bereiken van andere waterdoelen (bijvoorbeeld met betrekking tot gewasbeschermingsmiddelen, verdroging, zoetwatervoorziening en/of kwaliteitsverbetering van oppervlaktewater);
c.
als dat om redenen van beschikbare middelen en/of het creëren van draagvlak nodig is, een gefaseerde aanpak uitwerken, onverminderd het doel van deze bestuursovereenkomst. In geval van fasering maken de bij een uitvoeringsovereenkomst als bedoeld in afspraak 1a betrokken partijen aanvullende afspraken over draagvlakversterking en effectmeting.

afspraak 4
Partijen als bedoeld in afspraak 1a brengen daarbij, onverminderd het bepaalde in afspraak 5 en afspraak 9, het volgende in:
a. het IPO regelt via de betrokken provincies de totstandkoming van de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a en stelt de evaluatierapporten op als bedoeld in afspraak 7, onder b en e;
b. Vewin regelt via zijn leden de deelname van de afzonderlijke waterbedrijven aan de projecten en hun inbreng van kennis, ervaring en personele capaciteit;
c. LTO regelt via LTO Noord, ZLTO en/of LLTB de operationele aansturing van de projecten als onderdeel van het Deltaplan Agrarische Waterbeheer (verder te noemen: DAW), alsmede de werving van agrarische deelnemers;
d. I&W en LNV zorgen voor coördinatie en afstemming met het 6e AP, de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater, de uitvoering van de Beleidsnota Drinkwater, de Verkenning aanvullende strategische drinkwatervoorraden en de totstandkoming van de Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027; de minister van LNV neemt deze overeenkomst op in het 6e AP.

afspraak 5
Om de aanpak te coördineren en afstemming met het 6e AP, de Delta-aanpak en het DAW te bevorderen, benoemen partijen per uitvoeringsovereenkomst een projectleider die onderdeel uitmaakt van de organisatie ter uitvoering van het DAW en verantwoording aflegt aan de programmamanager van het DAW. I&W en LNV financieren de noodzakelijke coördinatiecapaciteit (1,5 fte, gedurende 4 jaar). LTO levert huisvesting en ondersteuning binnen het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer.

afspraak 6
a.
Partijen als bedoeld in afspraak 1a bepalen gezamenlijk hoe ze tijdens de looptijd van hun uitvoeringsovereenkomst overleg voeren, wie dat voorbereidt, wie op welke wijze de voortgang van het uitvoeren van maatregelen en resultaten monitort en hoe afspraken kunnen worden bijgesteld. Zij sluiten daarbij zoveel mogelijk aan bij bestaande structuren.
b.
Partijen als bedoeld in deze bestuursovereenkomst maken na het afsluiten van de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a nadere afspraken over hoe zij de resultaten van die overeenkomsten (successen én mislukkingen) zonodig geanonimiseerd breder bekend en toegankelijk maken voor gebruik in andere gebieden.

afspraak 7
a.
Vóór 1 december 2018 rapporteert de programmamanager van het DAW aan het Bestuurlijk Overleg van de partijen als bedoeld in deze bestuursovereenkomst over de voortgang in de uitvoering van deze bestuursovereenkomst, dat wil zeggen:
- voor welke gebieden uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a zijn gesloten,
- welke maatregelen in die gebieden genomen gaan worden,
- hoe hoog de toegezegde deelname aan deze maatregelen is, uitgedrukt in een percentage van het betrokken areaal,
- welke maatregelen reeds in uitvoering zijn genomen en
- op welke wijze resultaten worden gemonitord.

b.
Vóór 1 april 2019 stellen de betrokken provincies aan de hand van deze rapportage en na overleg met de partijen als bedoeld in afspraak 1a een evaluatierapport op ter beantwoording van de vraag of er met de afgesloten uitvoeringsovereenkomsten en de daarin opgenomen maatregelen voldoende perspectief is om het hiervoor omschreven doel van deze bestuursovereenkomst te halen.
c.
Uiterlijk 30 juni 2019 beslissen partijen als bedoeld in deze bestuursovereenkomst in een Bestuurlijk Overleg aan de hand van de rapportage als bedoeld onder letter a en de evaluatie als bedoeld onder letter b of er voldoende voortgang is in de uitvoering van deze bestuursovereenkomst. Indien het genoemde Bestuurlijk Overleg onverhoopt in één of meer van de gebieden als bedoeld in bijlage 1 (rekening houdend met afspraken 1b en 1c) onvoldoende perspectief op doelbereik moet constateren bezien partijen welke noodzakelijke acties dan genomen moeten worden om nitraatgerelateerde knelpunten op te lossen in de betreffende gebieden. Daarbij beschouwen partijen (onverminderd andere mogelijkheden) verplichte deelname door nog niet deelnemende, maar wel betrokken agrariërs aan getroffen maatregelen als een reële optie. Deze verplichte deelname kan juridisch worden verankerd in het 6e AP.
d.
Wanneer het genoemde Bestuurlijk Overleg voldoende voortgang constateert, rapporteert de programmamanager van het DAW vervolgens iedere zes maanden aan de deze bestuursovereenkomst ondertekende partijen over de voortgang bij de afzonderlijke uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a. Hij vermeldt daarbij het deelnemende areaal, de reeds genomen of nog voorgenomen maatregelen en de (trend in) gemeten gemiddelde nitraatwaarden in het uitspoelingswater uit de wortelzone, blijkend uit de stikstofbodemoverschotten van de gemonitorde bedrijven. De rapportage omvat daarnaast informatie over de andere waterdoelen als bedoeld in afspraak 3, gegevens over de bodemkwaliteit en over het effect van de maatregelen op de bedrijfsresultaten van de deelnemende

agrarische bedrijven. De rapportage omvat tevens eventuele voorstellen voor het wijzigen van uitvoeringsovereenkomsten.
Wanneer alsnog in een van de voortgangsrapportages in de betreffende gebieden onvoldoende perspectief op doelbereik moet worden geconstateerd zijn de 2e, 3e en 4e volzin van letter c van toepassing.
e.
Vóór 1 september 2021 stellen de betrokken provincies opnieuw een evaluatierapport op ter beantwoording van de vraag of het hiervoor omschreven doel van deze bestuursovereenkomst naar verwachting binnen termijn haalbaar is. Om de haalbaarheid te kunnen vaststellen dient in ieder geval de trend in het nitraatgehalte van het uitspoelingswater uit de wortelzone als bedoeld onder d te worden bepaald.
f.
Vóór 1 november 2021 beslissen partijen als bedoeld in deze bestuursovereenkomst in een Bestuurlijk Overleg of verlenging van deze bestuursovereenkomst en daar op gebaseerde uitvoeringsovereenkomsten wenselijk is. Als partijen die wenselijkheid vaststellen overleggen zij of wijziging van doel of werkwijze noodzakelijk is.

afspraak 8
De verantwoordelijke overheden zullen, indien alle partijen het daarover eens zijn en in geval in de nakoming van de uit deze overeenkomst voortvloeiende uitvoeringsovereenkomsten maatregelen uitvoerbaar, betaalbaar en effectief blijken te zijn, overwegen deze "gezond-boeren-verstand-maatregelen" voor alle betrokken agrariërs wettelijk verplicht te stellen als dat bijdraagt aan de doelen van de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water. Dit kan via een aanvulling op het 6e AP of in het 7e AP (2022-2025).

afspraak 9
a.
Onverminderd de financiering van algemene proceskosten als bedoeld in afspraak 5, worden per uitvoeringsovereenkomst als bedoeld in afspraak 1a door partijen afspraken gemaakt over de financiering van de daarin afgesproken maatregelen en acties, rekening houdend met het gestelde onder b. Doelmatige inzet van middelen en een duidelijke relatie tussen inzet en resultaten staan daarbij centraal.
b.
Financiering van de projecten, voortvloeiend uit de uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a, vindt plaats volgens de volgende verdeelsleutel:
1. inzet van tijd en materieel en uitvoering van maatregelen op bedrijfsniveau zijn voor rekening van de betreffende agrariër;
2. kosten die gemoeid zijn met bestuurlijke inzet voor het werven van individuele deelnemers aan projecten komen voor rekening van LTO Nederland;
3. de projectkosten voor prioritering, individuele begeleiding, bijeenkomsten, velddemonstraties, monitoring en analyse worden verdeeld tussen de betrokken provincie, het betrokken waterbedrijf en het Rijk (I&W en LNV), ieder voor éénderde. Daarbij geldt de door het IPO opgestelde kostenraming (zie bijlage 4) als uitgangspunt;
4. indien projectfinanciering mogelijk blijkt via co-financiering uit Europese POP-3-gelden als bedoeld in de provinciale POP-3-regelingen[9] wordt het hiermee gemoeide bedrag eerst in mindering gebracht op de onder b3 genoemde projectkosten en wordt vervolgens de verdeelsleutel van b3 toegepast;
5. project- of maatregelkosten van eventuele andere betrokken partijen als bedoeld in afspraak 1a (waterschappen, gemeenten, bedrijven, terreinbeheerders) zijn voor rekening van die partijen.

c.
Maatregelen en acties in uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a, houden geen staatssteun in als bedoeld in artikel 107 van het EU-verdrag of voldoen aan de geldende internationale en nationale kaders voor het verlenen van staatssteun.

[9] Zie de afzonderlijke provinciale regelingen als bedoeld in: https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/gemeenschappelijk-landbouwbeleid/plattelandsontwikkeling

afspraak 10
Deze bestuursovereenkomst treedt in werking met ingang van 1 januari 2018 en eindigt op 31 december 2021 of zoveel eerder of later als partijen met elkaar overeenkomen. De overeenkomst kan ook tussentijds worden gewijzigd of aangevuld indien alle partijen daarmee instemmen.

afspraak 11
a.
Deze bestuursovereenkomst behelst een inspanningsverplichting om uitvoeringsovereenkomsten als bedoeld in afspraak 1a gesloten te krijgen. De te sluiten uitvoeringsovereenkomsten omvatten resultaatverplichtingen in die zin dat de daarin af te spreken maatregelen uitgevoerd moeten worden.
b.
Partijen kunnen in rechte geen beroep doen op tekortkomingen in de nakoming van deze bestuursovereenkomst of van afspraken die daarmee samenhangen of daaruit voortvloeien.

voor IPO, voor LNV, voor I&W, voor Vewin, voor LTO,

Bijlage 1[10]: Voorlopige lijst specifieke grondwaterbeschermingsgebieden waar de norm van 50 mg nitraat/l in het ondiepe grondwater wordt overschreden of dreigt te worden overschreden in 2026-2030

Winning	Reeds lopende projecten
Noord-Brabant (=12) • Aalsterweg (RIVM nr 1) • Bergen op Zoom (16) • Gilze (66) • Helmond (86) • Helvoirt (87) • Huijbergen (101) • Nuland (142) • Oosterhout (150) • Roosendaal (165) • Schijf (172) • Seppe (176) • Vessem (199)	Project “Schoon Water plus”
Overijssel (=6) • Archemerberg (8) • Herikerberg (89) • Holten (96) • Hooge Hexel (98) • Manderheide/Veen (129) • Wierden (215)	Project “Boeren voor Drinkwater”
Limburg Noord (=5) • Beegden (11) • Bergen (15) • Breehei (21) • Grubbenvorst (73) • Heel (84) Zuid (=7) • De Dommel (30) • De Tombe (35) • Heer-Vroendaal (85) • Ijzeren Kuilen (104) • Roodborn (164) • Waterval (210) • Schinveld (174)	Project “Samen voor Schoon Limburgs water” Project “Duurzaam Schoon Grondwater”
Gelderland (=5) • Dinxperlo (41) • Edese Bos (50) • Olden Eibergen (147) • Putten (160)	Project “HOE DUURZAAM”
Drenthe (=4) • Gasselte (63) • Havelterberg (83) • Kruidhaars-Sleen (112) • Noordbargeres (138)	Project “Grondig boeren voor water”
Utrecht (=1) • Leersum (116)	
Noord-Holland (=1) • Loosdrecht (125)	

[10] Lijst wordt aangevuld met set kaartjes

Bijlage 2: Indicatieve lijst mogelijk te nemen maatregelen

Algemeen

- Inzet op goed bodembeheer door opstellen van bodemplannen: verbeteren structuur, verhogen organische stofgehalte, vergroten watervasthoudend vermogen bodem, stimuleren bodemleven
- Waar mogelijk verhogen grondwaterstand (= vergroten denitrificatie) via peilgestuurde drainage
- Nutriëntenmanagement via Kringloopwijzer Melkveehouderij (gereed) en Nutriëntenwijzer Akkerbouw (eind 2017 gereed)
- Nmin bepalingen najaar in bodemvocht als bewustwordingsinstrument
- Inzet innovaties: slow release fertilizers en nitrificatieremmers

Melkveehouderij

Management

- Nutriëntenmanagement via Kringloopwijzer Melkveehouderij. Sturen op bodemoverschot stikstof
- Teeltregistratie, kuilanalyse, grondonderzoek, mestonderzoek, neerslagregistratie
- Opstellen van door het project Koeien en Kansen ontwikkelde Bedrijfswaterwijzer

Bouwplan en bemestingsplan

- Inzet op behoud/meer blijvend grasland
- Snijmais in rotatie met tijdelijk grasland
- Opstellen en uitvoeren bemestingsplan

Grasland

- Specifieker bemesten (op grond van opbrengend vermogen bodem)
- Geen mest voor snijmais op gescheurd grasland
- Keuze grasrassen en grasklavermengsels

Snijmais

- Specifieker bemesten (differentiatie mestgiften op grond van opbrengend vermogen bodem)
- Vanggewas: grasonderzaai

Akkerbouw

Management

- Nutriëntenmanagement via Kringloopwijzer Akkerbouw (beschikbaar vanaf oktober 2017)
- Teeltregistratie, grondonderzoek, neerslagregistratie, mestonderzoek, bijmestonderzoek

Bouwplan, grondbewerking en bemesting

- Opstellen vruchtopvolgingsplan (afwisseling diep- en minder diep wortelende gewassen)
- Optimaliseren teelt groenbemesters
- Voorkomen braak liggen van grond
- Stimuleren niet kerende grondbewerking
- Gespreide mestgiften en beperken najaarsbemesting

Vollegrondsgroenten

Management

- Nutriëntenmanagement via Kringloopwijzer Akkerbouw en vollegrondsgroenten (beschikbaar vanaf oktober 2017)
- Teeltregistratie, grondonderzoek, neerslagregistratie, mestonderzoek, bijmestonderzoek

Bouwplan, grondbewerking en bemesting

- Opstellen vruchtopvolgingsplan (afwisseling diep- en minder diep wortelende gewassen)
- Rijenbemesting in specifieke gewassen
- Voorkomen braak liggen van grond
- Stimuleren niet kerende grondbewerking
- Gespreide mestgiften en beperken najaarsbemesting
- Bemesten naar gewasbehoefte op basis van plantsapmetingen
- Stimuleren teelt groenbemesters in bouwplan

Bijlage 3: Lijst met acties uit de Intentieverklaring Waterkwaliteit en Zoetwater die direct of indirect raken aan het doel van deze Bestuursovereenkomst

Mest en Nutriënten 2
Uitvoeren van regionale analyses naar verschillen in nutriëntenproblematiek als basis voor nationale analyse en delen van de resultaten met de maatschappelijke partners (**RBO's**, IenM, EZ, waterschappen, provincies; 2016-2018)

Mest en Nutriënten 7
DAW aanpak uitrollen naar de grote groep agrarische ondernemers met behulp van extra ambassadeurs en voorbeeldboeren als extra stimulans, met aandacht voor zowel water als bodem, en gebruik makend van beschikbare tools, zoals de maatregelen uit de BOOT-lijst. Afrekenbare resultaten afspreken en deze monitoren in het BOOT (**LTO**, agrariërs, waterschappen, provincies, IenM, EZ, Vewin, KAVB; 2016-2021)

Mest en Nutriënten 14
Stimuleren van agrariërs om in grondwaterbeschermingsgebieden minder of nauwkeuriger (bufferzones) meststoffen te gebruiken, zoals in voorbeeldprojecten 'Duurzaam Schoon Grondwater' (DSG) en 'Boeren voor Drinkwater' (**Vewin**, drinkwaterbedrijven, LTO, provincies; > 2016)

Mest en Nutriënten 17
Onderzoek naar de effecten van mestgebruik op drinkwaterwinningen (**IenM**, EZ, Vewin, provincies, LTO; 2016)

Gewasbeschermingsmiddelen 9
Provincies waar nog geen programma voor beperken van emissies van gewasbeschermingsmiddelen loopt, onderzoeken of de aanpak met de sector en burgers (leren van elkaar) gevolgd kan worden, zoals bijvoorbeeld in 'Schoon Water voor Brabant' (**Provincies**, Vewin, drinkwaterbedrijven, waterschappen, LTO, IenM, Nefyto, KAVB; 2017)

Bescherming bronnen voor drinkwater 0
Actualiseren gebiedsdossiers en uitvoeringsprogramma's op basis van het vernieuwde protocol 'Gebiedsdossiers voor drinkwaterwinningen' (**provincies**, RWS, drinkwaterbedrijven, waterschappen, gemeenten, RBO's; 2017-2019)

Bescherming bronnen voor drinkwater 1
Verbeteren kwaliteit van gebiedsdossiers en effectueren uitvoeringsprogramma's, die daaruit voortvloeien (**provincies**, RBO's, IenM, RWS, drinkwaterbedrijven; 2018-2019)

Bescherming bronnen voor drinkwater 11
Ontwikkelen en implementeren van tools voor invulling van het aspect drinkwaterfunctie van een gezonde bodem (**Vewin**; 2017)

Bescherming bronnen voor drinkwater 12
Activeren en ondersteunen grondgebruikers rond winningen bij de realisatie van een gezonde bodem voor het aspect drinkwater (**drinkwaterbedrijven**; 2017)

Bijlage 4: Kostenraming

Onderstaand kostenraming is gemaakt door de individuele provincies op basis van de volgende keuzen:

- In de bedragen zijn de projectkosten voor prioritering, individuele begeleiding, bijeenkomsten en velddemonstraties opgenomen. De kosten voor monitoring en analyse zijn apart weergegeven.
- Voor de monitoring is uitgegaan van een meetnet met een gemiddelde dichtheid van 1 op 5 ha volgens de LMM methodiek (zie afspraak 2). Daarbij geldt dat in het eerste jaar een dergelijk meetnet (vaak) moet worden ingericht. Waar mogelijk wordt uiteraard combinatie met bestaande meetnetten gerealiseerd.
- De provincies hebben op basis van de bestaande projecten een extrapolatie gemaakt van de kosten.
- Bij de provincie Limburg zijn alleen de monitoring en analyse kosten opgenomen. Zij hebben proces en begeleiding voor 2018 en 2019 al afspraken gemaakt binnen RBO Maas verband.
- Voor de provincies Noord Holland en Utrecht zijn normbedragen opgenomen. Echter beide provincies hebben aangegeven geen maatregelen te voorzien en zijn daarom in de totaaloptelling niet meegenomen.

Raming kosten BO grondwaterbescherming	2018	2019	2020	2021	2022	**totaal**
Overijssel						
proces en begeleiding	€ 150.000	€ 900.000	€ 900.000	€ 900.000	€ 900.000	€ 3.750.000
monitoring	€ 35.000	€ 198.000	€ 160.000	€ 160.000	€ 160.000	€ 713.000
Gelderland*						
proces en begeleiding	€ 300.000	€ 430.000	€ 430.000	€ 430.000	€ 430.000	€ 2.020.000
monitoring	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 750.000
Noord Brabant						
proces en begeleiding	€ 250.000	€ 350.000	€ 428.000	€ 428.000	€ 428.000	€ 1.884.000
monitoring	€ 60.000	€ 80.000	€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000	€ 440.000
Drenthe						
proces en begeleiding	€ 140.000	€ 140.000	€ 140.000	€ 140.000	€ 140.000	€ 700.000
monitoring	€ 27.000	€ 27.000	€ 27.000	€ 27.000	€ 27.000	€ 135.000
Limburg						
monitoring	€ 330.000	€ 330.000	€ 330.000	€ 330.000	€ 330.000	€ 1.650.000
Totaal	**€ 1.442.000**	**€ 2.605.000**	**€ 2.665.000**	**€ 2.665.000**	**€ 2.665.000**	**€ 12.042.000**
Noord Holland *						
proces en begeleiding	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 750.000
monitoring	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 150.000
Utrecht *						
proces en begeleiding	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000	€ 750.000
monitoring	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 150.000
* normbedragen omdat dit nog niet bekend is						